

1a Jornada de Comitès d'Ètica i Espais de Reflexió Ètica de Serveis Socials

Ponència inaugural a càrrec d'Anna Quintanas, directora de l'Observatori d'Ètica Aplicada a l'Acció Social, Psicoeducativa i Sociosanitària

LA IMPORTÀNCIA DE LA REFLEXIÓ ÈTICA EN ELS SERVEIS A LES PERSONES

1) Per què avui sentim la necessitat de demostrar que l'ètica és important en l'atenció a les persones?

En primer lloc, voldria fer referència al títol d'aquesta conferència perquè és molt simptomàtic: “La importància de la reflexió ètica en els serveis a les persones”. Ens hem de preguntar com és que avui sentim la necessitat de plantejar-nos aquesta qüestió. Que no és evident que l'ètica és imprescindible en totes les facetes de la vida humana, i encara més si fem referència a totes aquelles professions que tenen a veure amb l'atenció a les persones, com ara els serveis socials o la sanitat? El que d'entrada ens hauria d'inquietar és el simple fet que sembla no ho donem per suposat. Si definim l'ètica com aquella disciplina que reflexiona críticament sobre els valors que han de guiar la conducta dels individus i de les relacions interpersonals, semblaria que s'hauria de pressuposar que l'ètica és, no només rellevant, sinó realment imprescindible, per a qualsevol àmbit de la vida quotidiana i de la vida professional.

En aquest sentit, podríem recordar que Aristòtil, a la *Política*, ja va afirmar que els éssers humans tenim *logos* (capacitat racional) i que aquest ens permet diferenciar entre el que considerem que està bé i el que no, entre allò just i allò injust. No entraré ara a discutir el fet que, segons Aristòtil, el *logos* només el podien desenvolupar plenament els éssers humans de sexe masculí, lliures i ociosos, és a dir, els ciutadans, deixant fora d'aquesta manera a les dones, als esclaus, als treballadors o als bàrbars (no grecs). No hi entraré, però cal explicitar-ho perquè habitualment no es fa. El que m'interessa ara subratllar és que els éssers humans –ara en un sentit realment universal, sense exclusions- tenim *logos* i que, per aquesta raó, sentim inevitablement la necessitat de valorar positivament o negativament allò que fem i allò que s'esdevé al nostre voltant. Així doncs sembla evident que una de les característiques més significatives de l'ésser humà és que mai n'ha tingut prou amb descriure què és el que passa en el món, sinó que sempre s'ha sentit obsessionat per la pregunta sobre el què hi hauria d'haver. Podríem dir que l'home és un ésser que fa valoracions, que no pot evitar fer-les. Per dir-ho així, estem condemnats a la reflexió ètica.

Plató a la *República* ja havia defensat un tesi semblant a la del seu deixeble. Al principi d'aquest cèlebre diàleg es produeix una discussió sobre la justícia. El sofista Trassímac afirma que, en el fons, la justícia no és res més que *la llei del més fort* (*República I*, 338c). Des d'un realisme polític descarnat, Trassímac té molt clar que si observem el món que ens envolta, és molt difícil no percebre que les elits, les classes més privilegiades -fins i tot avui, dins el marc de les nostres democràcies liberals-, han construït una idea de justícia feta a mida. Per molt que en la iconografia se'ns dibuixi la justícia en forma de dona, amb els ulls tapats, per indicar que la justícia és cega, que no fa distincions, i que ens tracta a tots com a iguals, en la crua realitat tots sabem que la justícia massa sovint està més al cantó dels grups poderosos que dels grups més desfavorits de la societat.

Trassímac sens dubte expressa una part de la veritat perquè es mou en l'àmbit descriptiu. Ens parla del terreny dels fets, d'allò que realment passa. El món social, ens ve a dir Trassímac, està governat per unes relacions de poder que l'àmbit de la justícia no sempre és capaç d'enfrontar, sinó que sovint les reforça i les solidifica i, en aquest sentit, la justícia és el que convé al més fort. Però Sòcrates, en aquest mateix diàleg, tot i saber perfectament que en l'àmbit dels fets realment la justícia sovint serveix perquè

els més forts, els més poderosos ho continuïn essent, ens convida a anar més enllà d'aquest realisme polític i ens exhorta a pensar la justícia des d'un altre registre. I per això, a la definició de Trassímac de la justícia com a llei del més fort, Sòcrates hi contraposa la idea de justícia com a *excel·lència de l'ànima* (*República* I, 353e).

I què significa que la justícia és l'excel·lència de l'ànima? Sòcrates parteix de la premissa que cada cosa té una excel·lència que li és pròpia, és a dir, cada ésser del món té una funció particular que només ell pot complir plenament. La funció pròpia d'una llavor de pomes, per exemple, seria arribar a desenvolupar-se com a arbre fruïter que genera pomes. I no hi hauria en el món cap altre cosa que sigui capaç de realitzar aquesta tasca millor que una llavor de pomes. Aleshores, quina és la funció pròpia de l'ànima humana, segons Sòcrates? Què és allò que de forma apropiada pot fer l'ànima humana i només ella?: *anar a la recerca de la justícia*. Ser home significa, segons Plató, no poder conformar-se amb el que hi ha, amb el que succeeix, perquè els éssers humans a part de tenir la capacitat per descriure com és el món, no podem deixar de sentir també l'agulló de l'ètica i de la justícia. Tota la vida humana està marcada pel lllindar que no podem deixar d'establir entre el que hi ha i el que hi hauria d'haver, entre els fets i els valors, entre el que considerem que està bé i el que no.

Plató i Aristòtil, per tant, ho van tenir clar. La funció principal de l'ànima humana o del logos és anar a la recerca de la virtut i de la justícia. Podríem dir que els éssers humans som els que hem introduït la inquietud ètica en l'univers. En realitat, no sabem habitar el món d'un altre manera. No em fem prou amb esbrinar què ens passa, sinó que necessitem també preguntar-nos sobre el sentit i el valor del que ens passa. Som éssers condemnats a fer valoracions.

Per altra banda, no és quelcom semblant el que se'ns intenta comunicar a través del mite de la creació, en el Gènesi? En la Bíblia, quan se'ns parla de la creació del món i de l'home, s'indica que la història de la humanitat es va iniciar en el moment en què Eva i Adam van menjar precisament de l'arbre del *coneixement del bé i del mal*.

Però aleshores, si la inquietud ètica forma part de la naturalesa humana, si no podem evitar fer valoracions, per què avui sentim la necessitat de demostrar, de donar proves fefaents sobre el fet que l'ètica és realment important en l'àmbit dels serveis socials? Si

el neguit ètic ens és consubstancial i ens acompanya en totes les facetes de la nostra vida de forma irremeiable, hauria de resultar evident que és impossible deixar-lo a fora en el moment que entrem a treballar. Quan actuem com a professionals, quan estem portant a terme una feina, no podem deixar la nostra consciència a la porta d'entrada i desempallegar-nos de la necessitat de distingir entre el que està bé i el que està malament. No obstant això, sembla que alguna cosa deu haver passat en la nostra societat que ens ha portat a imaginar que l'ètica i l'àmbit professional no acaben d'encaixar massa bé. Deixo una pregunta a l'aire: una mala persona pot ser un bon professional? Pensem en tres exemples concrets: un cirurgià, un professor o un treballador social que ningú pogués posar en entredit la seva expertesa tècnica. Em sembla que dins el paradigma epistèmic que predomina, la resposta seria afirmativa. Però crec que la resposta no serà completa si no demanem l'opinió a les persones operades pel cirurgià, als estudiants que han passat per l'aula del professor o als individus que han estat atesos pel treballador social.

Per comprendre perquè avui sentim la urgència de dedicar jornades a temes d'ètica professional, a escriure tractats sobre la matèria i a crear grups de reflexió i comitès d'ètica, segurament hauríem de tenir present el que sovint s'ha destacat com un tret característic de la modernitat: *la distinció i la separació entre l'àmbit dels fets i l'àmbit dels valors*. Des de la revolució científica iniciada en el segle XVII, s'ha anat imposant una determinada manera d'entendre el coneixement segons la qual el científic només ha de tenir en compte els fets. Dins aquest registre, al científic només l'incumbeixen els fets. El científic, mentre exerceix la seva professió, ha de ser objectiu, s'ha de limitar a estudiar les coses tal com són, sense barrejar-hi cap tipus de valoració ni d'apreciació subjectiva. I donat que la metodologia de les ciències naturals ha estat envejada per la resta de camps del saber, també per les ciències humanes i socials, tot el coneixement ha acabat entrant dins el que podríem anomenar *el món de l'asèpsia*. Ens domina la idea que, com a professionals, el que hem de fer bàsicament és dotar-nos de tot un conjunt de tècniques i perícies que són les que ens permetran fer bé la nostra feina. Avui sembla que un bon professional és aquell que simplement ha adquirit tot un conjunt de coneixements i sap com aplicar-los dins el domini de la seva especialització.

Segons aquest punt de vista, el professional, l'expert en una matèria –sigui un científic, un metge o un treballador dels serveis socials- s'acaba assemblant molt a un autòmat, és

a dir, a algú que fa la seva feina de forma maquinal. Sense dubte, un professional d'aquesta mena pot arribar a ser algú molt competent, molt eficient i molt productiu. Un treballador de l'àmbit dels serveis socials, des d'aquest registre, es converteix en un gestor de casos, en algú que sap quin formulari s'ha de lliurar a la persona que té al davant, que coneix molt bé quins són els recursos de què es disposa i quins són els requisits que ha de reunir una persona per poder fer-ne ús. Però aleshores, el professional esdevé un buròcrata, un tècnic que treballa per l'administració o per a una entitat privada. I de fet això no ens hauria de sorprendre. Max Weber o Franz Kafka, per exemple, ja ens ho havien advertit. També Adorno i Horkheimer, quan subratllaven els perills de viure en *un món totalment administrat* i dominat per la *racionalitat instrumental*.

Podríem trobar avui algun professional que no se senti arrossegat per aquesta racionalitat burocràtica? No ens sentim tots més o menys atrapats dins d'una estructura mecànica que ens impulsa a ser meticulosos, precisos, objectius però "sense ànima"? Marx va indicar que el proletariat del segle XIX havia esdevingut un simple apèndix de la màquina. Però avui sembla que el mecanisme burocràtic i administratiu ha envaït totes les professions. Avui, servint-nos de Freud, hauríem de parlar del *malestar en la burocràcia*. Cadascú dins del seu departament, ocupant-se de la parcel·la que li és pròpia, se sent com una peça més, dins d'un gran engranatge que no controla, però que sí el condiona quotidianament en la manera de fer la seva feina. Com si estiguéssim posseïts per una mena d'embruix, tot el que diuen les persones que s'acosten a un taulell per explicar els seus problemes a un funcionari o a un treballador social, com per art de màgia, automàticament, tendeix a convertir-se en un conjunt de dades que conformaran un expedient que haurà de ser classificat dins algun fitxer. Dades fredes i objectives, arxius, estadístiques i avaluacions quantitatives.

Però és possible trobar el fil d'Ariadna dins aquest món laberíntic que té efectes deshumanitzadors? Seria una manca d'honestedat respondre de forma afirmativa sense fer cap tipus de matisació, perquè donaríem a entendre que la solució és senzilla, i certament no ho és. Però el que resulta evident és que, sense l'ètica, ni tan sols es pot tenir consciència del fet que, en certa manera, ens trobem situats, per dir-ho amb Weber, dins una gran gàbia de ferro. Només l'agulló de l'ètica ens pot ajudar a deixar de dissimular, a admetre que no ens sentim còmodes exercint la nostra professió de forma

maquinal. La reflexió ètica és un instrument que està al nostra abast per poder analitzar críticament la nostra professió i el paper que juguem en el món en tant que professionals d'una determinada àrea.

L'ètica és una bona via per trencar el silenci en relació a aquest malestar profund que tots experimentem de forma més o menys intensa, encara que sovint el mantenim soterrat perquè sospitem que, si l'explicitem, la nostra consciència quedarà sacsejada en tant que aleshores ens veurem abocats a problematitzar el que fem diàriament a la nostra feina. Els espais de reflexió ètica s'han de poder utilitzar precisament per compartir amb els altres professionals la diferència que tots percebem, a nivell individual, entre el que hi ha i el que hi hauria d'haver, entre el que fem i el que voldríem poder arribar a fer. Si en sintonia amb Michel Foucault entenem l'ètica com la *pràctica reflexiva de la llibertat*, ens hem de preguntar si volem simplement acceptar el realisme polític de Trassímac, acceptant el món tal com és i claudicant davant del que Nietzsche va anomenar *la dictadura dels fets*, o si, en canvi, estem disposats a assumir el repte de percebre l'esquerda, el sotrac que l'ètica introdueix en l'ordre establert. Els comitès d'ètica, les jornades com les d'avui, resulten absolutament imprescindibles per desfer aquell embruix que abans hem comentat i que té el poder de convertir-nos en simples gestors de casos, en autòmats forçats a oblidar la pròpia humanitat i la de les persones que acudeixen als serveis socials. L'ètica serveix per recordar-nos que els professionals dels serveis socials compleixen una tasca social perquè estan fent un *treball comunitari*, és a dir, *treballen per a la comunitat i amb la comunitat*. Encara que la gàbia de ferro dins de la que ens trobem inserits ens limiti les nostres possibilitats d'acció, la missió principal dels treballadors socials és tenir cura de les persones, posant en funcionament totes aquelles eines de què es disposa per protegir, garantir o incrementar la seva qualitat de vida i la seva autonomia personal. En aquest món administrat en què vivim, aquesta tasca resulta realment complexa i esgotadora, i per aquesta raó sovint ens sentim abatuts, com si, a l'igual que Sísif, estiguéssim condemnats a empènyer una gran pedra pendent amunt, fins al cim de la muntanya, sabent que, finalment, aquesta tornarà a caure i haurem de reiniciar una, i una altra vegada, l'ascens, i així indefinidament. Però ningú hauria d'esperar de l'ètica solucions miraculoses. Quan aquestes s'ofereixen són falses. El que ens pot proporcionar l'ètica, en tot cas, és l'energia i la lucidesa necessàries per mantenir-nos fermes, per resistir davant d'aquestes forces deshumanitzadores que, en els últims anys, sembla que estan arribant a un extrem molt

perillós, sobretot des del moment en què el neoliberalisme, lentament però insidiosament, va minant les bases de l'Estat del benestar.

Precisament perquè el que predomina és una raó instrumental i economicista, no ens hauria de resultar estrany que des de la segona meitat del segle XX hi hagi hagut un creixement exponencial de les ètiques aplicades: ètica aplicada a la biomedicina, a les noves tecnologies, al ciberespai, ètica empresarial, ètica ecològica i, per descomptat, l'ètica dels serveis socials. Sempre he considerat que el títol de l'obra de 1970 de Paul Ramsey, *El pacient com a persona*, resumeix de forma paradigmàtica el que estem exposant. Què li deu haver passat a la medicina, i a la societat en què aquesta s'exerceix, perquè s'hagi sentit la necessitat de recordar que els malalts són persones? Quina tendència hi ha en la nostra societat que converteix l'atenció a les persones en gestió de casos, sigui de casos clínics o de casos dins del món dels serveis socials?

El 1991 es va crear el Comitè de Bioètica de Catalunya, el qual l'any passat ja va celebrar els seus vint-i-cinc anys d'existència. El Comitè d'Ètica dels Serveis Socials de Catalunya és va crear en data més recent, el 2010. La sanitat i els serveis socials són sens dubte dues peces centrals de la nostra societat, que no poden complir de forma adient amb els seus objectius, si els seus professionals no tenen en compte tota la vessant ètica que embolcalla la seva feina quotidiana. Però és cert, i cal reconèixer-ho, avui reivindicar l'ètica és posar-se a nedar contracorrent, a menys que sigui només una ètica d'aparador, una ètica buida, una simple operació de màrqueting. La sensibilitat que genera la reflexió ètica rigorosa i compromesa ens obliga a mirar als ulls de qui tenim al davant, o com diria Levinas, a sentir-nos interpel·lats pel rostre de l'altre. En definitiva, l'ètica ens fa ser conscients del tipus de relació que establim amb nosaltres mateixos i amb les persones que ens envolten. L'ètica és com un escut que ens protegeix contra la indiferència maquinal.

2) Quin tipus de reflexió ètica proposem?

Entrant ja en la segona part d'aquesta exposició, voldríem indicar quin tipus de reflexió ètica, des del nostre punt de vista, pot arribar a ser avui més fructífera. No estem pensant en una ètica que posi l'accent en el *passat*, que es caracteritzi pel fet de jutjar el present en termes de pèrdua, de decadència, de crisi dels valors, que ens porti a pensar

que qualsevol temps passat sempre va ser millor. Aquest tipus d'ètica sol proposar solucions conservadores. Però tampoc apostem per una ètica que posi l'accent en el *futur*, ja sigui en la seva versió positiva que adopta la forma d'una *utopia* final que ens espera en un temps llunyà que està encara per arribar, o bé en el seu format negatiu que, en tant que ens assegura que *l'apocalipsi* està ben a prop, tendeix a paraitzar-nos i ens aboca a restar amb els braços plegats, expectants, fins a la seva indefectible arribada.

La nostra proposta, en canvi, és apostar-ho tot per una ètica que posi l'accent en el *present*, que entengui les ètiques aplicades com a una exigència del present, com una constatació del fet que per pensar el que ens està passant, aquí i ara, ens fan falta noves eines conceptuals, sense obviar la utilitat que encara puguin tenir les ja existents. Aquest present nostre de principis del segle XXI és un present enormement complex, definit pel canvi constant i pel desconcert que aquest ens genera. És un present imperfecte i millorable però també plegat de noves possibilitats. Ens sentim més còmodes amb aquell tipus d'ètica que ens exigeix lucidesa a l'hora de diagnosticar el present, que ens fa estar amatents a les seves angoixes i als seus malestars, però també a les lluites que s'hi esdevenen. No ho hem d'oblidar, dins de la gàbia de ferro en què ens trobem hi ha molta frustració per part dels professionals, i molta injustícia que converteix la vida de les persones que han d'acudir als serveis socials en un autèntic suplici, però dins la gàbia de ferro també hi ha batalla, també hi ha resistència, també hi ha creativitat, també hi ha innumbrables iniciatives que contribueixen a denunciar allò intolerable i que busquen sortides i que assagen altres maneres d'entendre i d'exercir el treball social i comunitari.

Una reflexió ètica centrada en el present ha de recollir i estimular totes aquestes iniciatives innovadores. En el món de la intervenció social encara hi ha molt d'assistencialisme, de paternalisme, d'autoritarisme, de classisme i, fins i tot, de racisme. Encara no ens hem deslliurat d'Aristòtil, i de la seva idea excloent sobre el logos i l'ésser humà. Massa sovint seguim tractant aquelles persones que han de recórrer als serveis socials com a menors d'edat, com a éssers incomplets, com a individus que estan per sota dels professionals que els atenen. Ens han repetit tant la idea que la democràcia liberal està presidida per la igualtat d'oportunitats i per la llibertat individual, que al final ens ho hem acabat creient. I per això, de forma més o menys inconscient, tendim a culpar a les persones que atensem de la situació vital en què

es troben. Una ètica centrada en el present no pot oblidar les injustícies estructurals, ha de fer sortir a la llum el fet que la igualtat d'oportunitats, avui, encara no és, ni molt menys, una realitat per una part important dels individus que viuen en la nostra societat.

Una ètica centrada en el present ha de ser una ètica que faci aflorar les relacions de poder intolerables que veiem al nostre voltant. Els conflictes ètics, els conflictes de valors sovint tenen un rerefons polític en sentit ampli, és a dir, es produeixen al mig d'unes determinades relacions de poder. Un professional -un treballador social, un metge o un professor-, pel fet de ser-ho, té o exerceix un determinat tipus de poder. Una ètica que no tingui en compte la qüestió del poder, que es quedi només en el nivell de les bones intencions, que no s'arremangui les mànigues i no estigui disposada a enfangar-se, a denunciar les parts fosques del sistema, només servirà per edulcorar la realitat i perquè les elits la puguin utilitzar com a bandera per afirmar que vivim en el millor dels mons possible, o quasi bé.

Com deia Hans Jonas, la responsabilitat és el preu que hem de pagar per la llibertat. I com més poder tenim, més hem d'aprendre a gestionar-lo. Però compte, és molt important avui no carregar tota la responsabilitat sobre l'individu i tenir ben present la responsabilitat col·lectiva. Respondre a la pregunta sobre què esperem d'uns serveis socials convoca a tota la comunitat i exigeix compromisos polítics i econòmics que no estan a l'abast del professional a títol individual.

Aristòtil pensava que l'ètica sempre ha de desembocar en la política. I nosaltres hi afegim que una ètica que no impliqui alhora un compromís ètic i polític és, de fet, una ètica que fa al joc al sistema, que només serveix per tranquil·litzar les nostres consciències a nivell superficial. Parlar d'ètica avui, vol dir parlar de drets humans, però no quedar-se en les grans declaracions, sinó en denunciar activament la seva manca d'implementació. Poca gent avui s'atreveria a discutir la importància dels drets humans, però malauradament, cada dia, som testimonis de la seva violació, també dins de les societats anomenades democràtiques, també dins el món de la intervenció social. Hem reconegut que tot ésser humà té una dignitat que ha de ser respectada, però no vivim encara en una societat que, a la pràctica, la reconeixi i actuï en conseqüència.

Una ètica centrada en el present, no pot ignorar el que Potter, un dels pares de la bioètica, va qualificar com la gran “crisi d’avui”, una crisi generalitzada, de caràcter global, que posa en risc la “fràgil xarxa de la vida”, de totes les formes de vida, no només de la vida humana. Potter va parlar d’una *(bio)ètica global, d’una ètica mundial políticament dinamitzada*.¹ Quin sentit té una ètica que només es quedi en la fonamentació teòrica dels seus principis, que ignori quines són les causes que impedeixen el compliment efectiu dels drets humans i la protecció del conjunt biòtic? Vivim en un món globalitzat, dirigit pel neoliberalisme i, dins aquesta forma de govern, tots els aspectes de la vida humana i de la naturalesa són pensats i tractats des d’un punt de vista economicista. Les lleis del mercat ja no dirigeixen només el món econòmic, sinó que aquest model avui està penetrant tots els àmbits de la vida social, individual i professional.

Necessitem una ètica compromesa amb el present, amb les seves injustícies i amb les esperances que també possibilita, una ètica que no deixi de repetir l’eslògan que *la lògica del capital i la lògica dels drets humans són inversament proporcionals*. Cal una ètica que es deslliuri de la concepció de l’home del liberalisme, que ens ha fet creure que l’ésser humà és un individu racional i autònom, un àtom desvinculat dels altres que només mira pel seu propi benefici i que, a més -recordem la tesi d’Adam Smith en *La riquesa de les nacions*-, postula que aquest egoisme és l’únic que, gràcies a la intervenció màgica de la mà invisible, pot acabar generant la prosperitat nacional.

Si vivim en un món globalitzat hem de tendir, com deia Hans Küng, cap a una ètica mundial,² una ètica que prepari el camí cap a un món on es puguin solapar realment els drets de l’home i els drets del ciutadà. Però haurem de trencar moltes fronteres, físiques i mentals, aquelles que ens divideixen jeràrquicament entre homes/dones, blancs/negres, cristians/musulmans/ateus, primer món/tercer món, nacionals d’un país/estrangers i sense papers. Hem d’anar escrivint les primeres lletres d’una ètica que ens proporcioni eines conceptuals per pensar en termes d’una ciutadania internacional.

---

¹ V. R. Potter, *Global Bioethics. Building on the Leopold Legacy*, Michigan State University Press, 1988.

² H. Küng, *Una ètica mundial para la economía y la política*, Trotta, 1999.

Cal estar molt atents a les ètiques feministes³ que posen l'accent en l'ètica de la cura, que parteixen del fet que viure és sempre viure en relació constant amb els altres, que ens fan veure que si a vegades podem actuar com a éssers autònoms és només gràcies al fet que, durant llargs períodes de la nostra vida, altres persones han tingut cura, i segueixen tenint cura, de nosaltres. Som, en part, éssers racionals i autònoms, però també vulnerables i interdependents, amb emocions i sensibilitat. Mentre acollim i tenim cura d'aquelles persones que hem d'atendre quan treballem en l'àmbit de la intervenció social, no hem d'oblidar que altres persones en el passat i en el present, han tingut cura també de nosaltres, i que no seríem el que som ni podríem fer el que fem sense aquesta ajuda mútua, sense aquesta col·laboració interpersonal. Tots som éssers vulnerables i necessitem dels altres, encara que en certs moments de la nostra vida, o en determinades circumstàncies, sovint degudes a injustícies socials, tenim més necessitat dels altres. Tradicionalment, les activitats relacionades amb la cura les han portat a terme majoritàriament dones, i altres grups minoritzats. Ja és hora, com diu Joan Tronto, de valoritzar i democratitzar la cura, de reconèixer que la cura és un dels epicentres fonamentals de la vida humana i de la vida en societat. L'autonomia només és possible dins una vida-en-comú. Per finalitzar voldria recordar el títol que Joan Tronto va posar a la conferència que va realitzar el passat octubre en el Col·legi d'Infermeres de Barcelona: "L'ètica de la cura com a antídoto al neoliberalisme". I també citar unes paraules de Ramon Alcoberro del seu llibre *Ètiques per a un món complex*: "el valor d'una ètica aplicada és directament proporcional a la seva capacitat per no deixar-se arrossegar davant del que sembla inevitable."⁴.

Dra. Anna Quintanas

Universitat de Girona, Departament de Filosofia

anna.quintanas@udg.edu

Directora de l'Observatori d'Ètica Aplicada a l'Acció Social, Psicoeducativa i Sociosanitària

Parc Científic i Tecnològic de la Universitat de Girona

---

³ Cf., per exemple, J. Tronto, *Un monde vulnérable. Pour une politique du « care »*, La Découverte, 2009 o C. Gilligan, A. Hoschschild i J. Tronto, *Contre l'indifférence des privilégiés. À quoi sert le « care » ?*, Payot, 2013.

⁴ R. Alcoberro, *Ètiques per a un món complex*, Pagès Editors, 2004, p. 22.

Edifici Jaume Casademont, Porta B, Despatx 9

Telf. 972 10 42 15

etica@campusarnau.org